

A NAPSUGÁR TÖRTÉNETE. TALÁLKOZÁSAINK TÖRTÉNETE

Jelen dolgozat egy kelet-szibériai *obscsina* (öslakos gazdasági vállalkozás), a Napsugár történetét (életét és halálát) igyekszik megvilágítani az antropológus, az evenki tulajdonos és az öslakos kisebbségi képviselő társadalmi, üzleti, politikai és etikai szempontjain, értékein keresztül. A dolgozat lapjai – reményeim szerint – betekintést adnak emellett az antropológus és a kisebbségi lét mindennapi gyakorlatába és legális kereteibe Oroszországban. A módszertani megközelítés célja, hogy az elmúlt tíz évben az antropológus-társsal kialakított, egyenlőségi alapon szerveződő együttműködési kapcsolat tovább szélesedhessen egy nem-antropológus öslakos kolléga bevonásával a szerzőtársak közé, amely révén egy másképp nehezen elérhető belső szemlélet juttatható érvényre, tovább színesítve a sokféle alkalmazott megközelítés palettáját.

A projekt első eredményeként egy három szerzős tanulmány született a „bizalom” témakörben (*Searching for Trust: Indigenous People in the Jade Business*), amelyben azt tárgyaljuk, hogy mit jelent belső perspektívából nézve „bizalom után kutatni”. A cikkben Oleg leírta, hogyan igyekezett segíteni abban, hogy a Napsugár megbízható társakat találjon, és hogyan igyekeztek hasonlóképpen eljárni a versenytársak-ellenfelek-ellenségek is. A cikk első részében arról értekezünk, hogy a nefritkereskedés hogyan kezdődött Oroszország és Kína között, illetve hogy különböző faktorok hogyan hozták létre egy specifikus niche-t az evenki cég számára. A dolgozat második felében egy, a szituációról első kézből kapott beszámoló alapján azt tárgyaltuk, hogy a vállalkozás hogyan jött létre és hogyan fejeződött be (azaz hogy a Napsugár hogyan született és halt meg). Jelen írás a projekt második kísérleti darabjának tekinthető, amely – reményeim szerint – a terepmunka fogalmának jelentésrétegeit szélesíti a klasszikus antropológiai állomásozó terepmunka értékeinek modern antropológiai terepmeggondolásokkal való ötvözése révén.

Míg az 1980-as évek a *writing culture*, a reflexív etnográfia jegyében teltek, addig az 1990-es évek második felében, a 2000-es évek első felében az ant-

ropológiai terepmunka megújításának igénye merült fel: George Marcus és Douglas Holmes közös cikkekben, programadó írásokban fejtette ki nézeteit (többek között HOLMES – MARCUS, 2005, 2008). A kilencvenes években egyre több modern terephelyzet került terítékre, ahol legalábbis megkérdőjelezhető volt a klasszikus állomásozó terepmunka eszményének fenntarthatósága. A vita két fő fogalom: a többszinterű (multi-sited) terepmunka és a para-etnográfia (para-ethnography) körül zajlott. Úgy gondolom, hogy nem lesz haszontalan itt rövid betekintést adni a diskurzus elemeibe, lényegi meglátásaiba, mintegy bevezetőként saját példánk elemzéséhez.

Nem tartható tovább az a hierarchikus terepmunka-helyzet, amelyben csak az antropológus érzi komfortosan magát. A cél helyette a kölcsönös érdekek mentén kialakítandó szituatív kapcsolatok keresése kell, hogy legyen, amelyben az interjúk helyett a diskurzusok kerülnek fokról fokra előtérbe. Az ilyen típusú terepmunka inkább valamiféle színházi performativitáshoz vagy egy filmmontázshoz hasonlítható; kapcsolat létesül különálló objektumok (képek, scenáriók) között (HOLMES – MARCUS, 2008).

Az ilyen típusú szituációkban a partner jellemzően értelmiségi háttérű. A kommunikációt a kritikai párbeszéd jellemzi. A kutatás lépésről lépésre válik közössé, és benne egy közös projekt körvonalazódik: egymásra reflektálás során alakul ki egy közös nyelv, amelynek mentén a vállalkozás kibomlik. A kritikai szemlélet ekkor már nem szükségszerű része egy projektnek, hanem önmagában egymás megértésének az alapköve, és mint ilyen, szerves része a közös munkának: maga az antropológiai terepmunka is kritikai párbeszéd alapul. Az etikai keretét a tolerancia fogja jelenteni, hiszen nem mérlegelés kérdése, hanem alapvető cél, hogy toleránsak legyünk kutatótársunkkal. Magát a módszert, hogy mi az elképzelésünk a terepről, a partnerrel közösen kell kialakítani a diskurzusok során – a terepmunka tehát dinamikus folyamat. Az együttműködés (Marcusnál kollaboráció) nem munkamegosztást, nem kanonikus interdiszciplinaritást, hanem kísérleti diskurzust jelent (HOLMES – MARCUS, 2008).¹

A terepmunka ezen aspektusát James Faubion, Marcus tanítványa és utóda a Rice Egyetem professzori székében, dolgozta fel talán a legmélyebben. Ő saját terepmunkájának etikai vonzatait vizsgálva próbált általános következteté-

¹ Jelen dolgozat szerzőjének előzetes célja az volt, hogy részleteiben és mélységében (előzmények, programbeszéd, tanulmányok, ellen-tanulmányok, illetve mindezek megjelenése a vita résztvevőinek monográfiáiban) tárgyalja a klasszikus antropológiai terepmunka megújítása körül kialakuló vitát. És bár jelen dolgozat terjedelmi korlátai nem teszik ezt lehetővé, a vita ismerete nélkül nehéz az alább tárgyaltakat értelmezni (ENGLUND, 2006, 2011; ENGLUND – LEACH, 2000; FAUBION, 2011; HOLMES, 2009, HOLMES – MARCUS, 2005, 2008; LEACH, 2003; MARCUS, 1992; MARCUS – MASCARENHAS, 2005; MIYAZAKI, 2013; NOMBO – LEACH, 2010).

sekre jutni. Faubion Marcus szellemében szervezte anyagait, kivéve talán, hogy rendszerelmélet (system theory) szempontjából is értelmezte azokat (Luhmann rendszerelmélete, kibernetikus megközelítés, visszacsatolások/feedback loops/, autopoiesis). Ez a kutatási irányzat nemcsak egy újfajta antropológiai nyelvet művel, hanem túl is mutat rajta. Az antropológus saját életrajzot mesél, és keresi a közös pontokat, hogy beléphessen a másik ember történetébe. Ezen közös pontok mentén rajzolódik ki a kollaboráns (para-etnográfus) életrajza. Faubion (az antropológus) nem tartalomról ír és formáról, hanem arról, ahogyan a terepen a témát kutatta. Kívülről figyeli a téma kifejlődését (autopoiesis), amelynek maga is aktív részese, és még ha először a kellemetlen pillanatok a másik félnek tulajdonítja is, később, visszatekintve, megérti, hogy ő is aktív részese volt annak, ahogyan a dolgok alakultak (FAUBION, 2011).

Találkozásaink Oleggel

Még Cambridge-ben hívta fel Tánja a figyelmemet, hogy a Napsugár ügyében az ENSZ egyik bizottsága is érdekelt. Kiderült, hogy a bizottság négy tagja közül az egyik amuri őslakos, udehe származású, a neve legyen a továbbiakban Oleg. 2013 novemberében azzal a kéréssel kerestem meg Oleget a Facebookon keresztül, hogy részt szeretnék venni az ENSZ „bennszülött és gazdaság” bizottságának moszkvai ülésén. Elmondta, hogy az ülés elmarad, mert az obscsinát az állami vezetők érdekeinek megfelelően likvidálták, annak ellenére, hogy nem tudtak vétségeket rábizonyítani. Oleg azt is közölte még, hogy „Dima” (a Napsugár evenki vezetője és többségi tulajdonosa) és húga, „Natasa” családjukkal külföldre távoztak. És hogy kapcsolatban áll Dimával. Továbbá kérésemre megígérte, megkérdezi tőlük, hogy esetleg segíthetek-e nekik valamiben.

Majd másfél év múlva, 2015 márciusában, Magyarországra való visszatéré-
sünk után kerestem meg újra Oleget azzal a kéréssel, hogy szeretnék találkozni vele és Dimával, ha mód van rá. Megadta moszkvai telefonszámát és elkezd-
tük egyeztetni a programjainkat, kerestük a lehetőséget, hogy összefuthassunk. Végül április végén, egy hetes moszkvai tartózkodásom alatt találkoztunk. Többször járt a szálláson, engem is meghívott magához, nála éjszakáztam, találkoztam földijeivel, rokonaival, elvtársaival, feleségével, mindkét házassá-
gából való gyerekeivel, munkatársaival egy konferencián. Átadta másolásra a Napsugárról gyűjtött dokumentumait. Elmesélte, mikor és hogyan találkozott először Dimával, hogyan alakult a Napsugárral közös történetük. Mesélt arról,

hogy szeret előadni és írni; egy nagy művön dolgozik, egy regényen, melyben népe, az udehék sorsát és történetét írja meg. Filmet is forgatna a témáról. Hivatástudata van, ő arra született, hogy a népe jogaiért küzdjön. Kérdésemre azt is elmondta, hogy egyszer, ha valamiért mással kellene foglalkoznia, kutató lenne vagy egyetemi tanár, de szereti az újságírást is, azt, ahogyan a segítségével a dolgok a felszínre kerülnek. Eredetileg matematika tanár volt, és bár nincs tapasztalata a tudományos kutatásban, nem írt eddig még tanulmányokat, de tagja egy nemzetközi tudományos projektnek, melynek keretében tudós kollégák a könyve angol nyelvű svédországi kiadásában segítik, támogatják. És végül azt is megjegyezte, hogy naplót vezet, amely a Napsugárral közös dolgaira is kiterjed, például arra, amikor az államelnökkel találkozott a Napsugár ügyében, és ezen részeket szívesen meg is osztja velem.

Hazaérve beszámoltam Tánjának a Moszkvában történekekről. Ekkor merült fel először Oleg cikkszerzőként való integrálásának ötlete, ami többek között azért is volt megkerülhetetlen, mert nem láttuk, máskülönben hogyan tudnánk hivatkozni az általa hozott szövegekre, esetekre, például amikor az elnökkel találkozott. Elmagyaráztuk a felmerülő helyzetet és Cambridge-ből a Trustproject vezetőjétől, Caroline Humphrey-től engedélyt kértünk és kaptunk arra, hogy Oleg is tagja lehessen a Jade-alprojektünknek. Az volt a szándékunk, hogy meghívjuk Olegot hozzánk, hogy Tánja is megismerkedhessen vele, és hogy előlendítsük a közös cikk munkálatait. A következő két hónap ismét egyeztetésekkel telt el, míg végül 2015. július végén Oleg három napra Budapestre érkezett. Tánjával is megosztotta a Napsugárral kapcsolatos ügyeit. Folyamatosan egyeztetettük dolgainkat, kérdéseket tettünk fel egymásnak, kikértük egymás véleményét bizonyos kérdésekben. Közben Oleg kibontotta naplója Napsugárra vonatkozó gyorsírási jegyzeteit és átküldte nekünk, melyet Tánja később angolra fordított, mint ahogy én, jelen cikk előmunkálatai során, magyarra. Örömmel töltött el bennünket, amikor láttuk, hogy helyesen vélekedtünk: Oleg anyagainak, tudásának és látószögének cikkünkbe való integrálásának a módja az, hogy szerzőtársként szerepeltetjük. Kapcsolatunk azóta is folyamatos, levelezésünk témái a Napsugár, a szibériai kisépek és a nefrit körül forognak.

István és Tánja tereptörténete

A bevezetőben említett megfontolások és stratégiák már eddigi terepmunkáim során is jelen voltak. Az egyik, a klasszikus antropológia eszméjétől eltérő konfiguráció az volt, hogy egyidejűleg két: egy burját és egy evenki terepen

dolgoztam. Ennek talán az a legfőbb jelentősége, hogy egyik terep sem válhatott hegemónkussá, nem állhatott igazán totálisan a figyelmem középpontjában, hiszen mindig ott állt a háttérben a másik, attól alapjaiban különböző terep. Antropológus kollégáim nem nagyon értették, mi lehet ennek a terepstratégiának a jelentősége, de mivel szomszédos közösségekről volt szó és a történeti folytonosság is tetten érhető volt, jobb híján szabad utat kaptam.² Ez a meggondolás megnyitotta az utat a „kulturális kontaktus” kategória köré szerveződő leírásokhoz (SAFONOVA – SÁNTHA, 2011).

A második kardinális pont terepmunka kutatásaim történetében akkor jött el, mikor Tatiana Safonovával (Tánjával), egy orosz származású antropológussal találkoztam. Ő volt az első orosz ismerőseim közül, ha lehet ilyet mondani, aki nem képviselt szovjet értékeket. Már kezdetektől fogva arra vállalkoztunk, hogy közös terepmunkát végezzünk, amelynek anyagait közösen dolgozzuk fel, és amelynek eredményeit közös publikációkban tesszük közzé. Könyvünk bevezetőjében a terepmunkát érintő alábbi jelenségeket találtuk fontosnak kiemelni a célból, hogy reflektálni tudjunk anyagainkra, hogy árnyaltabban láthassuk őket. Mint azt a „nem-illuszratív antropológia” általunk kidolgozott tételei között tárgyaltuk, az állomásozó antropológiai terepmunka eszményét nem minden terep támogatja. A terepen talált kategóriáknak helyet kell engedni, nem szabad (kizárólag) az otthonról hozott teóriákat terepmunka-részletekkel illusztrálni. A két antropológus között folytatott párbeszéd következtében módszertani és teoretikus megközelítésünk folyamatosan finomodott a terepen. És mivel kettőnk között egyenlőségi viszony volt, az kihatott az evenkikkel ápolt viszonyainkra is: nem volt ellenünkre, hogy ilyen irányból hassanak ránk az evenkik is. Bevezetőnkben a következő tárgyalt pontot a „bizalom” jelentette. Ennek abban állt a jelentősége, hogy tapasztalataink szerint sem egy szituatív jellegű orosz, sem egy mindmáig leginkább tajgai nomád értékeket éltető evenki társadalmi vagy kulturális közegben nem feltétlenül a szigorú értelemben vett hosszú idejű állomásozó terepmunka a legcélravezetőbb kutatási stratégia. Legalábbis ebben a két közegben a bizalom foka, úgy tűnik, nem feltétlenül arányos az ismeretség vagy az együtt töltött idő hosszával. Következő fontosnak ítélt megjegyzésünk az etikai kérdések témakörét érintette, ami a közös szerzőséggel került feloldásra. Emellett a két antropológus közötti személyes viszonyt tárgyaltuk. A terepen kidolgozott teóriák gyakran a magánéletben megoldásra váró viszonyokból eredeztethetők. Ezeknek a megvilágítása, nemcsak a mi véleményünk, hanem egy kutatási irányzat képviselői szerint is, támogatja az antropológiai művek olvashatóságát (CROOK, 2007). Végül az

² Itt kell megjegyezni, hogy orientalista professzorom toleránsabbnak mutatkozott egy ilyesfajta megközelítés irányában.

antropológusok és az evenkik viszonyának vizsgálatakor azt vettük sorra, hogy mennyiben hatottak az evenkik körében tapasztalt helyzetek az őket kutató antropológusok, többek között a mi személyes és a tudományos életben vezetett stratégiái(nk)ra.

Találkozásaink Dimával

1993-ban szerettem volna először a burját terepemhez legközelebb élő evenki csoporthoz eljutni: a tajgai burjátok ugyanis azoknak az evenkiknek (tunguzoknak) a földjén élnek, akiket kiszorítottak területükről.³ Akkor még ez, szezonális megközelíthetlenségük miatt, nem sikerült nekem, csak 2003-ban jutottam el hozzájuk. 1995-ben jártam először evenkik körében, amikor a csarai orocsonokat látogattam meg. 1995 és 2006 között öt Bajkál-környéki – többé-kevésbé a tajga és a füvespuszta határán élő – evenki csoportot kerestem fel, hogy adatokat gyűjtssek a burját és evenki csoportok adaptációs stratégiáiról. Ennek keretében 2004-ben két hónapot töltöttem Mawutban.⁴ Az ekkor terephelyszíneként választott két evenki település közül az egyik faluban tapasztalt mindennapos alkohol és szintetikus narkotikum-fogyasztás és agresszió annyira elkésérített, hogy tulajdonképpen a tajgába: a réntartókhoz és a vadászokhoz menekültem. Csak nagyon nehezen juthattam el oda, mert senki sem vállalkozott arra, hogy a vezetőm legyen. Végül egy nyugdíjas evenki tanár segítségével kerültem el a megyeszékhelyről a réntartók nyári szálláshelyére. Felszerelésemet a legközelebbi *vezdehod*⁵ karaván hozta utánam. Meglepetésemre egy háborítatlan, vadász-gyűjtögető életmódot folytató, szegénységi csoport helyett – amelyet látni reméltem – egy, a modern technika több vívmányát (műholdas telefont, szuper hőérzékelős fegyvereket, végtelen benzin- és élelmiszerkészletet) használó világba csöppentem. Éreztem, hogy érdekes, kontrasztos, karcos terepre bukkantam.

³ Az ilgai és kulengai evenkik (összesen vagy harmincan lehettek) az irkutszki evenki központ 1930–32-es szervezése során vándoroltak el végleg Verhnye-Tuturiba. Az otthon maradtak közül többen a háború során folytatott lótolvajlás miatt börtönbe kerültek. Az öregek 1953-ban Verhnye Tuturiból még visszatértek a szülőföldjükre meghalni, a fiatalok azonban a környező orosz és burját falvakban telepedtek le. 1993-ban még élt néhány ilgai és kulengai evenki Tuturi-ban, velük szerettem volna találkozni.

⁴ A tanulmányban szereplő hely- és személynevek etikai szempontok figyelembevételére miatt, hogy ne lehessen közvetlen kapcsolatot találni az ügyben érintett élő személyekkel, fiktívek.

⁵ Az orosz hadsereg által kiárusított lánctalpas szállító jármű.

Dimával, a Napsugár vezetőjével akkor még nem találkoztam. Ő akkoriban kevés időt töltött Mawutban, ahol a megyei előljáró – haláleset miatt megüresedett – pozícióját töltötte be. Mindenfelé a portréjával ékesített választási plakátokat lehetett látni (a tajgában is!), azzal az ígérettel, hogy amennyiben a közelgő választáson rá szavaznak, mindenkinek munkát biztosít (aki dolgozni akar vagy képes). A megyei hivatalban helyettese képviselte. Dima Ulán-Üdéből irányította a Napsugarat. A következő évben egy magyar filmstáb segítőjeként jártam a Napsugár ulán-üdei telephelyén. Dimával akkor sem volt szerencsém összefutni, csak az előző évben megismert, kínai származású helyi szállítás-vezetővel találkoztam. Ekkor merült fel egy magyarországi látogatás ötlete, a birkózó világbajnokság apropójából.⁶ Dima végül 2005 szeptemberében három barátjával érkezett Budapestre. Egyik sem volt a közvetlen munkatársa: ketten Ulán-Üdéből jöttek, a harmadik Krasznójarszkból, az egyikük bokszoló, ketten pedig birkózók voltak hajdanán. A birkózóversenyeken kívül a kaszinókat és az éjszakai lokálokat látogattuk körbe. A barátokat a kéjhölgyek, Dimát a kaszinók érdekelték inkább. Emellett még magyar ételekkel ismerkedtek meg. Dima Ulán-Üdében egy húsüzemet vásárolt, ahol füstölt kolbászt szeretett volna gyártani magyar technológiával.⁷ Az utazás sajátossága volt, mint utólag ráébredtem, hogy ennyi időt lehetetlen lett volna Dimával Burjátiában együtt tölteni. Dima, miután elmeséltem, hogy terepmunka helyszínt keresek a Bajkál környékén, ahol egy évet kutatnék evenkik körében, kifejtette, hogy örömmel lát Burjátiában. Jó volna egy antropológus is a Napsugár kötelékében! Azt hiszem, Dimát elsősorban az motiválta, hogy szülőföldje, a Mawutbeli Dzsilinda, és családja származási helye, a Bugariktabeli Dzsirga evenki hagyományait akarta megörökíteni/megörökíttetni általam. Nem is gondolhatott arra, amit én azon nyomban felfogtam, hogy rajta keresztül egy modern és mégis alapjaiban tajgai evenki világhoz kapok hozzáférést. Pedig a Napsugár kálváriájának idején segítségére lehetett volna egy antropológiai mű arról, hogy az evenkik nemcsak réntartással vagy vadászattal foglalkoznak hagyományosan. Másrészt mindenféle konkrét, gyakorlati és racionális megfontolás nélkül az is motíválhatta, hogy a Napsugár tevékenységi köre egy antropológus jelenlétével, munkájával esetleg még sokszínűbbé, sokfélebbé válhat. Végül meg kell jegyeznem, hogy Dima nem támogatta közvetlenül anyagilag terepmunkánkat,⁸

⁶ Dima és barátai, akik részben közeli munkatársai is, egykori sportemberek, birkózók, bokszolók köréből kerültek ki.

⁷ Annak ellenére, hogy megtaláltam a potenciális magyar partnert, végül semmi sem lett az üzletből, mert Dimáék nem tudtak import engedélyt kijárni Moszkvában mongol vágóállatok behozatalára, mert a konkurens ulán-üdei cégnek jobb kapcsolatai voltak a Vámügyi Minisztériumnál.

⁸ Az egyetlen kivételt az jelentette, amikor a Dima húga által működtetett Natasa Found, mely az evenkik iskoláztatását, kulturális tevékenységét, szociális ellátását volt hivatva támogatni, lehetővé tette, hogy akkor hét éves fiam a nyári szünetben meglátogathasson.

de lehetővé tette, segítette, hogy nyugodtan dolgozhassunk az általa ellenőrzött területeken és szférákban.

Legközelebb 2006 februárjában immár Tánjával közösen találkoztunk Dimával Moszkvában, a Tverszkaja sugárút mentén lévő kaszinóban, a Magyar Tudományos és Kulturális Központnak helyet adó épület közvetlen szomszédságában. 2006 márciusa és júniusa között részben Tánjával közösen kutattunk Burjátában, Bugarikta megyében.⁹ A terepmunka során többször találkoztunk Dimával, aki akkor már mint barátját emlegetett engem. Szeretett a magyarországi élményeiről és tapasztalatairól jelenlétemben beszélni. Ekkor meglátogattuk a Napsugár-infrastruktúra többi elemét: a húsüzemet, a tejüzemet, a téglagyárat, részt vettem tárgyalásokon és üzleti vacsorákon, kínai vendégküldöttség fogadása és búcsúztatása alkalmából rendezett partikon. Ezek a találkozások jó alkalmat teremtettek a megismerkedésre a Napsugár-emberekkel: foglalkoztatottakkal, segítőkkel és partnerekkel. 2007-ben nem találkoztunk Dimával se Magyarországon, se Oroszországban, se máshol. Egész évben a következő évi antropológiai terepmunkára készültünk. 2008–2009-ben csak négyszer sikerült találkozni vele. Látszott, hogy komoly gondban van, noha soha nem beszélt részletekről. A négy találkozásból kettőre Ulán-Üdében került sor: egyszer egy fürdőben, egyszer pedig egy burját népi konyhára szakosodott étteremben futottunk össze; ezen felül egyszer Dzsilindában, édesanyja temetése során, egyszer pedig ősszel, éves bejáró útja során Talojban, a réntartók nyári szálláshelyén találkoztunk. Ekkor láttuk utoljára egymást. Soha többé nem találkoztunk vele, nem tudtunk vele beszélni, csak közvetítők útján tudunk egymás létéről.

2009 őszén, mikor a nefrit bánya felé félúton, a réntartók téli szállásán lakunk, többször lehetett fegyverropogást hallani a tajga felől. Azt mondták, hogy nagy bajban van a Napsugár és Dima. Hogy leszámolások kezdődtek és Dimát letartóztatták Kínában, egy kaszinóban. Nem tudtuk, mindez igaz-e vagy sem. Mindenesetre vészterhes időszak kezdődött, egy sajtóháború a Napsugárra felesküdöttek, és az ellene fellépők között. Tulajdonképpen ez az időszak egészen 2012 őszéig elhúzódott, amikor hirtelen felgyorsultak az események.

Cambridge-i projektünk kiinduló hipotézise az volt, hogy az evenki obscsina nem törődött azzal, hogy a nefrit-üzlet minél nagyobb hasznot hozzon, hanem megelégedett azzal a helyzettel, ahogy az üzlet aktuálisan folyt. Egyszerűen azt igyekeztek elősegíteni, hogy természetes módon áramoljon a nefrit Kelet-Szibériából Kínába, és hogy szabad utat nyissanak annak, hogy Kína visszahathasson rájuk (feed back loop). Ez az áramlás volt az, ami megfogott minket, a zaj, a zavar, ami természetes volt a tajgai evenki üzletemberek számára. Úgy

⁹ 1930-ban menekültek Mawutba, amikor a barguzini evenkiket északra telepítették.

éreztek, hogy ez egy újfajta (tajgai) üzletvezetési mód, aminek az ismerete hasznos lehet más (nyugati típusú) üzletemberek számára is.

Tehát 2012 nyarán Cambridge-ben arról kezdtünk el írni, Ilya Prigogine módszertanát használva (PRIGOGINE – STENGERS, 1985), hogy létezik egy olyan inflexió pont, ahonnan nem látszik tisztán, hogy egy üzlet (a Napsugár) él-e még, vagy már meghalt. Egy kisebb körön belülről nézve sokan már-már azt hihetik, hogy megszűnt létezni, miközben egy távoli körből még mindig visszacsatolódhat egy már-már elveszettnek hitt körfolyamat. Később elterjedt a hír, hogy a Belügyminisztérium kommandó osztaga (OMON)¹⁰ rajtaütött a Napsugár tajgai nefrit kitermelő telephelyén. Dima és húga, Natasa, családjaikkal Kínába menekültek, ahol szállodát építenek a dél-kínai tengerparton (igaz-e vagy sem?). Ulán-Üdéből származó kolleganónk egyszer egy mappányi újságcikkkel tért vissza Cambridge-be, mind a nefritbányászatról értekezett, Napsugár pro és kontra. Azt is olvasni lehetett, hogy a Napsugarat nem-tradicionális tevékenység folytatása miatt likvidálták. És közben az is kiderült, hogy cambridge-i mentorunk, aki a kilencvenes évek elején Moszkvában tevékenykedett mint állami etnográfus (szakértő), részt vett annak a törvénytervezetnek az előkészítésében, amely kizárólagos jogokat biztosít az evenkiknek és más „észak és Szibéria őslakos kisépeinek” tradicionális tevékenységek folytatására.¹¹ Később azt is megtudtuk, hogy a törvényjavaslat kidolgozására létrehozott bizottságnak Oleg is a tagja volt...

Oleg naplója

Oleg szövege nem tekinthető igazi naplónak, amennyiben ugyan gyorsírással készült, de a gyorsírást dekódolnia, a memória emlékeztetőket kifejténie és a publikussá tételhez az anyagot előbb átdolgoznia kellett. A naplónak a „Napsugár története” címet adta. Az sem erősíti a napló jellegét, hogy nincsenek dátumokhoz kötve a megjegyzések. Oleg saját tevékenységéről, a vele történekről ír, ezen túl bizonyos elemzéseket végez, etikai kérdéseket vet fel, és oknyomozást folytat. Oleg orosz szövegének rendkívül jó a stílusa. Itt még azt kell megjegyezni, hogy Oleg Dima bizalmi emberének számított a kezdetekben. Később, különösen Dima menekülése után, fennmaradt ugyan a kapcsolata közvetítőkön keresztül vele, de sosem volt alkalmuk egymással szemtől szembe beszélni. Azt hiszem Dima nem bízott igazán többé sem Olegban, sem

¹⁰ *Otrjad milicijii oszobogo naznacszenija.*

¹¹ A Napsugár *obscsina* 1997-ben húsz évre kapott (nefrit) bányászati jogot.

bennem, sem bennünk Tánjával. Nem bízhatott. Nem tartoztunk azon emberek szűk körébe, akikben bízni lehetett. A titkosrendőrség egy hétig tartotta fogva Dimát. Oleg szerint ez megtörte őt, nem ment el tanúként a cége likvidálására rendezett tárgyalásra sem, inkább úgy döntött, hogy elhagyja Oroszországot.

Nagyon megdöbbenünk, amikor Oleg naplójából megtudtuk, hogy a Napsugár kálváriájának kezdete 2005-re datálható. István első terepmunkáját 2004-ben végezte a Napsugár infrastruktúráján és 2005–2006-ban intenzív kapcsolatban állt a Napsugár vezetőivel, mégsem érzékelt szinte semmit az egészből. Hacsak azt nem, hogy Dimáék meglehetősen idegesek lettek budapesti látogatásuk idején, amikor arról értesültek, hogy eltűnt 20.000 dollárjuk Moszkvában. De azt mondták később, hogy a dolog megoldódott. Különben sem beszéltek sohasem konkrét problémákról, nagyon óvatosak voltak.

Az is kiderült, hogy Oleg közismert személyiség volt, hogy jó kapcsolatokkal rendelkezett (akkor). Dima személyesen kereste meg őt Moszkvában, mint olyan kisebbségvédelmi politikust, akiben bízni lehet, hogyha el akarnák venni tőle az üzletet Burjátiban, olyan ember, aki segíteni tud. Oleg ekkor talált egy kapcsolatot az elnök környezetében, aki tovább küldte őt Novoszibirszkbe,¹² ahol szibériai szinten szerveztek publikus ellenőrzést a Napsugárnál, amely tisztázta őket. Tulajdonképpen a burját szintű erőviszonyokat szibériai szinten sikerült Oleg segítségével fölülírni. És a Napsugár pozitív példaként lett minden más burjátiai és oroszországi *obscsina* elé állítva. Itt még annyit kell megjegyezni, hogy Oleg mindig hangsúlyosan kiállt a törvényesség és a legalitás mellett.

Úgy vélem, érdemes volt dédelgetni, dicsérni ezt az *obscsinát*, mert tényleg törvényes keretek között, nagy magasságokba tört. Ez az *obscsina* tényleg saját forrásait fektette be saját népe felvirágoztatására. A rénszarvastenyésztés, a vadászat és a halászat mint üzemágak, mindannyian tudjuk, veszteségesek, ha pusztán gazdasági szempontokat veszünk alapul, különösen az őslakosok számára, piaci viszonyok között. A réntartás és a vadászat sikeres működése annak köszönhető, hogy a pásztorok, a vadászok, a halászok olyan más üzletágak bevételeiből lettek támogatva, amelyeket a Napsugár folytatott.

Oleg fontosnak találta még a fentiekhez hozzátenni, hogy az *obscsina* közérdekű állampolgári feladatokat is ellátott a perifériákon.

¹² Ez pont az az időszak, amikor az orosz rezsím centralizációs politikájának jegyében új föderációs rendszert hoztak létre, nagy egységeknek alárendelve a köztársaságok alkotta régi rendszert. Mindezt abból a célból, hogy a helyi hatalmat az elnök bizalmi emberei vehessék át, és hogy helyi érdekek közvetlenül ne érvényesülhessenek.

Megtörtént az eset, úgy 2010–2011-ben, amikor az *obscsina* még működött, hogy Burjátában lezuhant egy AN-2-es propelleres repülőgép. Mindenkit, aki a gépen ült, a Napsugár pásztorai mentettek meg. A repülőgép nehezen megközelíthető helyen, a tajga mélyén zuhant le. Történetesen a réntartók találtak rá a gépre, elsőként értek a helyszínre, és saját rénjeiken szállították az utasokat a szálláshelyükre, mindenkit megmentettek, senki sem fagyott meg.

Oleg segítségével a Napsugár látszólagos győzelmével zárult az első felvétel. Oleg szerint a nyugalmi helyzet 2012-ig tartott. Persze mi tudjuk, hogy már 2008–2009-ben, terepmunkánk során történtek villongások. Oleg 2012-ben értesült az eseményekről, ekkor keresték meg megint, hogy baj van. A többi adat mind a politikai és az üzleti szférák összefonódásait érintő oknyomozásnak tekinthető. Tulajdonképpen azt mondhatjuk, hogy a Napsugarat „elaltatták”: miközben az ellentétes körök tovább harcoltak egymással, igyekeztek kapcsolatot keresni még magasabb szinteken. Végül minden átláthatóvá, áttetszővé vált, a nefrit (és a Napsugár) magára vonta a figyelmet, a kör bezárult: az üzlet Burjátából Moszkva irányítása alá került.

Addigra annyira átrendeződtek a viszonyok, hogy Olegnek már nem maradtak magas szintű politikai kapcsolatai. A Napsugarat megvádolták, hogy a bányászati engedély biztosította területen kívül is nefritet termelt. Ezt a vádat nem tudták bizonyítani, Oleg szerint a Napsugár tagjai jól ismerték területük határait, nem történhetett meg, hogy illegálisan bányásztak volna.

Terepmunkánk alapján ugyanakkor elmondhatjuk, hogy a vádak jelentős részének volt legalábbis valamiféle alapja. Mindennek Oroszországban még sincs különleges jelentősége, hiszen Oleg véleményével szemben, aki mélyen meg van győződve egy legális rendszer létjogosultságáról, a mindennapi élet gyakorlata mást mutat. Oleg számára fontos volt naplójában külön bekezdésben tárgyalni azt, hogy a Napsugár likvidálásának része volt a kitermelt, és a burját fővárosban található telephelyen tárolt nefritkészlet likvidálása is. A köveket a konkurens (egyben a feljelentő) cég telephelyére szállították, ahonnan a szállítmány szórén-szálán eltűnt. Ez nem is a törvényességhez való hozzáállás kérdését veti fel, hanem olyan képet mutat, amely a részrendszerek szintjén akár legálisan is működhet, de a részrendszerek között már nem lehet legális kapcsolatot létesíteni és fenntartani. Így tulajdonképpen bárkit el lehet kapni illegális tevékenységért Oroszországban, ha ilyen érdekek valakivel szemben felmerülnek. Többek között erre utal, véleményünk szerint az Oleg Napsugár-archívumában található egyik dokumentum azon megállapítása is, hogy a belügyi hatóságok különleges osztaga (OMON) által végzett éves 120 ellenőrzés

eredményeképpen nem lehet minden tekintetben kizárni, hogy a Napsugár tevékenységi köreinek közvetlen vagy közvetett vonatkozásában ne használtak volna törvénytelen fegyvereket és narkotikumot. A megállapítás érdekessége, hogy ez vádként nem szerepelt a Napsugárral szemben felhozott vádiratban!

Az Oleggal folytatott együttműködésünk alapján kiderült, hogy nagyon szerencsétlenül alakultak a dolgok, mert a Napsugár jogi képviselőjének kezdeményezésére az elnök rossz ütemben¹³ lett bevonva az ügybe. Addigra már el volt döntve a Napsugár sorsa. Oleg naplójából és a rendelkezésre álló dokumentumokból jól látható, hogy burját megkeresésre az elnök egyik személyes barátja hivatalos levélben fordult hozzá, azaz az elnökhöz, amelyben többek között banditizmussal és illegális tevékenységgel vádolja a Napsugarat. Az elnök erre fel azonnal rendelkezett, és teljes hatalommal ruházta fel („kivizsgálni és jelenteni!”) embereit a Napsugár ügyében való eljárás során.

Hamarosan kiderült, hogy büntettekkel (sőt felbérlelssel, még »nehéz fegyverzet« bevetésével) sem lehet megoldani az üzletnek az *obscsinától* való elvételét. Ekkor a köztársaság főügyésze, aki a múltban már igyekezett megszerezni magának az üzletet, azzal a kéréssel fordult a bírósághoz, hogy az *obscsinát* számolják fel, hiszen a Napsugár tevékenysége nem felel meg az orosz törvényeknek. Keresetében két alapmotívumot emelt ki: 1. a négy alapító közül kettő nem lakik a tevékenységi helyen; 2. az *obscsina* tevékenységi köre nem felel meg az orosz törvényekben előírtaknak, azaz az *obscsina* nem kizárólag hagyományos tevékenységekkel foglalkozik.

Utóbbi törvénytervezet előkészítésében Oleg is részt vett. Evvel kapcsolatban a következőket írja naplójában:

Tény, hogy »a nemzetközi jog szerint«, (én [Oleg] pedig hozzáteszem – és az »orosz jog« szerint is), melyet a kanadai krí indián törzs főnöke, Willie Littlechild a Napsugár ügyében tett burjátiai látogatása során »gazdasági diszkrimináció«-nak nevezett, az Orosz Föderáció őslakos népeinek meg van tiltva, hogy olyan tevékenységekkel foglalkozzanak, melyek nem tartoznak hagyományos tevékenységeik közé. Az őslakosok nem szintén állampolgárai az Orosz Föderációnak, vagy talán ők csak másodrendű állampolgárok lennének? Ezzel szemben »legigazságosabb bíróságunk« törvényesnek tekintette a főügyész által felhozott érveket és az *obscsina* felszámolása mellett döntött. Ha nincs *obscsina*, probléma sincs (emlé-

¹³ Improvizatív módon, túl hamar.

keztek a híres szólamokra: »nincs ember – nincs probléma«, »a jó indián – halott indián«).

El szeretném még mondani, hogy a bíróság figyelembe vette, hogy a RAIPON-nál (Az észak és Szibéria őslakos népeinek oroszországi szövetsége) és az Orosz föderáció Dalnij-Vosztok kerületénél létezik egy lista a hagyományos gazdasági tevékenységekről, amit az Orosz föderáció kormánya hagyott jóvá. Annak, hogy az orosz kormány elfogadja ezt a határozatot, én voltam az egyik kezdeményezője, mert a tisztviselőkkel folytatott viták, valamint az *obscsinák* fellebbezései jelezték, hogy egy ilyen döntés elfogadása nélkül lehetetlen lesz támogatást kapni az államtól. Az észak őslakos kisépei szövetségének szervezete (RAIPON) és a Dalnij-Vosztok kerület kezdeményezte, hogy hozzanak létre szövetségi szinten egy ilyen listát. Annak, hogy mi voltunk a kezdeményezők, nagyon egyszerű oka volt: az, hogy meg lehessen védeni az *obscsinákat*, hogy az *obscsinák*, amelyek hagyományos tevékenységeket folytatnak, állami támogatást kaphassanak szövetségi, regionális és helyi költségvetésekből. A csinovnyikok pedig mindezt kifordították, ezekkel korlátozzák a kisépek tevékenységeit. És így ennek alapján likvidálták a Napsugarat, a nefritet pedig széthordták, és szétlopták.

Addigra megváltozott Oleg helyzete is: a valamikori matematika tanár, a RAIPON egykori vezetője, volt közkamarai¹⁴ tag addigra már az ENSZ kötelékében tevékenykedett. Ebből adódott a lehetőség, hogy a Napsugár ügyét dekrétumok, jelentések, konferenciák formájában nemzetközi szintre vigyék. Itt léphettünk volna mi a képbe anyagainkkal, könyveinkkel, amelyek 2013 nyarára már angolul és oroszul is megjelentek.¹⁵ Talán ide tartozik még, hogy cambridge-i tartózkodásunk alatt találkoztunk Jean Comaroffal, a Harvard antropológus professzorával, aki a Napsugár történetével megismerkedve elmondta, hogy mindazon részletek, amelyek először tragikusnak tűnnek számunkra, valójában egy természetes folyamat részei. Hasonló megpróbáltatásokon kellett egykor keresztülmennie a Bafokeng dél-afrikai platina törzsnek¹⁶ is; ez a folya-

¹⁴ Общественная палата Российской Федерации. (<https://www.oprf.ru> – letöltés ideje: 2016. augusztus 28.)

¹⁵ Ezt ajánlottam először Olegnek is, hogy szívesen részt vennék, akár mint előadó, akár mint résztvevő, egy a Napsugarat támogató nemzetközi tudományos konferencián. Oleg elmondta, hogy addigra már okafogyott lett a dolog, mert a Napsugarat hivatalos bírósági végzéssel megszüntették.

¹⁶ Platinum tribe (angolból): platina bányászattal foglalkozó törzs. Törzs, melynek területén platinát találtak a 19. század végén, és mivel a törzs megszerezte a terület tulajdonjogát, a bányászatot is az ellenőrzése alatt tartja mindmáig.

mat Oroszországban láthatóan csak most indult be. Oleg ezzel szemben szkepticizmusának adott hangot, amikor naplójában megjegyezte, hogy

az evenkik és az őslakos kisépek, úgy tartom, sokat vesztek a Napsugár likvidálásával, és történelmi vonatkozásban nagyot léptek vissza a fejlődés útján. Volt rá esély, hogy a Napsugár a távoli jövőben az őslakosok gazdasági fejlődésének példája lehessen, ami a fejlődés vektorát mutathatta volna. Nem így történt...

Oleg naplója innen kezdve oknyomozás keretében igyekszik megnevezni a részvevőket és kideríteni, ki rendelte meg a Napsugár likvidálását. A továbbiakban naplójában kifejti, hogy túlságosan átláthatóvá váltak a konkurens utód-szervezet Napsugár-ellenes ténykedéseinek mozgatórugói, többek között saját tevékenységének és a sajtónak köszönhetően. Milyen szerepe volt a nyilvánosságának a Napsugár védelmében? – teszi fel a kérdést. Oleg nagyra tartja azt, amit az újságírás a nyilvánosságra hozással tett az ügy érdekében (ez a szféra az Oleg által preferált törvényes „fegyverek” között szerepel). A napló végét jelzi azonban, hogy a továbbiakban már epikus elemeket is mozgat („sajnos, így teljesült be a Napsugár hőskölteménye”), és etikai kérdéseket vet fel („lehetséges lett volna megvédeni a Napsugarat?”), amiben az evenkik felelősségét is felveti, akik nem álltak ki egyhangúan és minden tekintetben a Napsugár mellett.

Arra a kérdésemre, hogy milyen tapasztalatokat vonhatnak le a Napsugár életéből és halálából az oroszországi kisépek, Oleg részben megismétli, de egyben folytatja is a fentebb kifejtetteket. Talán azt, hogy teljesen össze kell fogni egy közösségnek, minden egyes embernek, mindent be kell vetni a túlélés érdekében, és az utolsó leheletig harcolni kell. Ezt az evenkik nem tudták megtenni, ő viszont biztos abban, hogy ha erre sor kerül, az udehék meghozzák majd ezt az áldozatot. A végső harc formájának az engedetlenséget látja, eszközeként pedig az éhségstrájkot találja célravezetőnek.

István naplója, találkozásaink nüanszai

Ebben az alfejezetben azokra a részletekre kívánjuk a figyelmet felhívni, ahol a hangsúlyok eltolódtak: amelyek vagy nem szerepelnek Oleg naplójában, jóllehet érintettük őket személyes találkozásaink során Moszkvában vagy Budapesten, vagy amelyeknél csúszások, áthallások, zajok figyelhetők meg a két

forrás (István naplója és Oleg naplója) között. Harmadik forrásként Oleg dokumentum-gyűjteményét kell még megemlítenünk. Hozzá kell tennünk, hogy István naplója sem igazi napló, sok tekintetben inkább terep-jegyzetfüzetnek tekinthető, leginkább Oleg „gyorsírást” jegyzeteinek feleltethető meg, elősegíti az utólagos munkálatokat.

Mint már volt róla szó, azért is kértük meg Tánjával Olegot, hogy legyen a szerzőtársunk, mert nem tudtuk, hogyan idézhetnénk különben a belső résztvevő szempontjából írt naplójából. Elsősorban az elnökkel való találkozása jelentett gondot nekünk. Oleg naplójában szerepet kap az elnök, amikor aláírja a Napsugár felszámolását, és ugyan az elnökkel való találkozásra van is utalás a Napsugár második kálváriája kapcsán, részleteket mégsem tudunk meg. Annyit tudni, hogy Oleg végül is személyesen találkozott az elnökkel a Napsugár ügyében, aki elmondta neki, hogy gazdasági érdekek felmerülésekor nem érvényesülhetnek kisebbségi jogok Oroszországban.

A másik ellentmondásos elem, ami moszkvai találkozásunk idején felmerült, de budapesti beszélgetésünk során elhatárolta magát tőle Oleg, az, hogy a burját földművelésügyi miniszter lett volna az, aki az első eljárást megindította az üzlet átvétele érdekében, de őt Dimának láthatólag sikerült megvesztegetnie; a burját főügyész csak ezután lépett a képbe, mondván, hogy itt pénzzel nem lehet semmit elintézni, az üzletet át kell adni, és egy hónapja van rá Dimának.

A novoszibirszki kapcsolatról is kiderült az antropológus¹⁷ naplójából, hogy az illető előzetesen ügyészi tapasztalatokat szerzett, és az is, hogy nő volt. Ő, egy magas rangú titkosrendőr-hivatalnok és Oleg hárman kezdeményezték Dima egyetértésével a Napsugár teljes átvilágítását.

Oleg továbbá, számomra váratlan módon, a hantikát hozta fel pozitív példaként arra, ahogyan ők a nemzetiségi jogaikért harcolnak. E gondolatsort folytatva elmondta, hogy az igazi példa az, ahogyan a kanadai indiánok küzdöttek a jogaikért (és a nyereségből nekik jutó nagyobb százalékért) egyes területeik kisajátításakor, a MacKenzie folyón való vízerőművek építése során.

Továbbá István azon kérdésére, hogy mit akart Dima tenni a Napsugár likvidálása esetén, Oleg elmondta: Dimának az volt a terve, hogy azokat, akik elvették tőle az üzletet, felveteti a Magnyickij-listára.¹⁸ Dima úgy vélte, az, hogy elvették tőle az üzletet, bűncselekménynek minősül és azok számláit kellene zároltatni, akik hasznot húztak és húznak abból, hogy más (azaz ő) nem folytathatja az üzletet. Ez olyan bosszú-féle lett volna a részéről. De biztosnak kellett

¹⁷ Azaz István naplójából.

¹⁸ Az úgynevezett Magnyickij-lista azon oroszországi üzletemberek és bürokraták listája, akiknek számláit az Amerikai Egyesült Államokban zárolták, mert bizonyíthatóan gazdasági bűncselekményeket hajtottak végre, mert tisztességtelen üzletpolitika és üzleti módszerek alkalmazásával tisztességtelen előnyt szereztek üzleti versenytársaikkal szemben.

volna abban lennie, hogy akit a listára való felvételre ajánl, az valóban tényleges károkozó és bizonyítania kellett volna az üzleti-politikai összefüggéseket.

Végül Oleg azt fejtegette, hogy mely esetben térhet vissza Dima Oroszországba. Itt is fontosnak tűnt Oleg számára a legális keretek betartása. Véleménye szerint Dima nem követett el büntetett, az ügye az üzleti, nem pedig a politikai szférába tartozik. Oleggel szemben, akinek két politikai ellensége is van, mert mindkettőt hátráltatta politikai karrierje építésében azzal, hogy segítette felszínre hozni galádságaikat, Dimának nincs politikai ügye, neki csak üzleti ellenfelei voltak. Oleg szerint Dimának lenne esélye rá, hogy megnyerjen egy bírósági tárgyalást. Mégis úgy gondolja, hogy nem juthatnak el a dolgok oda (ez a hatalom érdeke); ezért nincs ügy Dima ellen (mert esetleg megnyerné a bírósági tárgyalást). A Napsugár likvidálásának ügye már le van zárva, melynek kapcsán Dimát tanúként idézték be. Az is igaz, hogy az idézést nem vette át. Ezzel együtt, Oleg szerint, nem lenne tanácsos Dimának Oroszországba visszatérnie, mert abban a pillanatban lefognák.¹⁹ Oleg véleménye szerint egyrészt nemzetközi összefogás, közös fellépés, legális engedetlenség a helyes viselkedés akkor, ha valami történik Oroszországban. Az a felháborító, hogy a mostani cég állami pénzből dotál dolgokat,²⁰ miközben illegális tevékenységet folytat, mert adót egyáltalán nem fizet, és így Burjátia sem lát semmit tőlük (csak ad). A kezdeti időszakban ez akár működőképes is lehet egy darabig, de nem mehet a végtelenségig, mert ez nem valós üzlet. A Napsugár a tíz legjobb adófizető neve között volt található Burjátiaiban a felszámolásakor. Ezt vesztette el Burjátia.²¹ A másik lehetséges mód Dima visszatérésére, ha a rendszer bukik meg. Ezt idézné elő, ha a Magnyickij-listára felkerülnének Dima rosszakarói. A Napsugár akkor tudott volna győzni, ha minden evenki összefogott volna és mindenre el lett volna szánva az ügy érdekében.

A Napsugár (életének és halálának) tapasztalata

Oleg 2015-ben már egy Amur-menti nemzeti park szervezésén dolgozott. Saját népe és faluja számára, azokkal az emberekkel, akik közül néhányan Moszk-

¹⁹ Az egész infrastruktúra a titkosrendőrség rendszerén keresztül fonódik össze, ami ilyen helyzetekben hatásosan működik.

²⁰ A helyi etnikai engedetlenség visszaszorítására, megjegyzem látványosan (és hatékonyan), a nefrit bányászatra engedélyt kapott orosz cég támogatja az evenkik (nemcsak a réntartók) gazdasági, kulturális, társadalmi és szociális tevékenységeit.

²¹ Mindezt arra a kérdésre válaszolta Oleg, hogy hallott-e arról, hogy Dima strómanként tér vissza a nefrit üzletbe.

vában találkoztam. Elmondta, hogy aranyelőhely található a területükön, de nem akarják, hogy ez mások hasznára legyen, ezért inkább ők is lemondanak a kitermelésről. A nemzeti park szervezése is az ellenállás egyik formája. Az elnök számára oly fontos tigrist választották a nemzeti park emblémájául. A nemzeti park működésének garanciáját nemzetközi összefogásban látják, olyan országokkal, ahol tigrisek élnek. A park szervezésének egyik állomásaként blogot nyitott a Facebookon, amelyben beszámol az aktuális történésekről. Ez az oldal nemcsak a nemzeti park aktuális ügyeinek van szentelve, hanem általában véve a kisebbségi helyzetnek, az azt ért támadásoknak Oroszországban, természetesen dálnij-vosztoki nézetből.

Az is Olegnek a legális törvényekben való hitét mutatja, hogy ő és egyik fia is indult a mostani, 2016. szeptember 18-i parlamenti és helyhatósági választásokon. Erre azért volt szükség, mert 2016 végén lejár Oleg ENSZ mandátuma (és védettsége), és el kellett döntenie, hogy hol fog a továbbiakban élni. A parlamenti képviselői védettség lehetővé tette volna számára, hogy a továbbiakban is Oroszországban ténykedhessen a kisebbségek érdekében. Oleg párt színekben (az ellenzéki Jabloko színeiben), míg egyik fia egyéni képviselőként (Dálnij-Vosztok térség egyik választási kerületében) indult a képviselőválasztáson. Közben rágalmozási hadjárat indult ellene, mint sok más ellenzéki jelölttel szemben is, a hatalmat kiszolgáló intézmények, a média és az újságírók részéről. Ennek a kampánynak két elemét találom fontosnak dolgozatunk témája szempontjából kiemelni. Egyrészt, hogy nem minden udehe támogatására számíthatott Oleg: a hatalom képviselőinek több embert sikerült rávennie, rákényszerítenie arra, hogy panaszlevelet juttassanak el az illetékes szervekhez Oleg tevékenységével kapcsolatban. Másrészt az is jól látható, hogy ezek a rágalomlevelek és újságcikkek arra apellálnak, hogy Olegnek jól kifizetődik a kisépek képviselete: külföldi szervezetektől kap pénzeket az udehek képviseletéért; és a történet érdekessége, hogy hasonló kontextusban, három évvel likvidálása után a Napsugár neve is felmerült.

IRODALOM

CROOK, Tony

2007 *Exchange Skin. Anthropological knowledge, secrecy and Bolivip, Papua New Guinea*. Oxford – New York, British Academy/Oxford University Press.

ENGLUND, Harri

2006 *Prisoners of Freedom. Human Rights and the African Poor*. Berkeley – Los Angeles – London, University of California Press.

2011 *Human Rights and African Airwaves. Mediating Equality and the Chichewa Radio*. Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press.

ENGLUND, Harri – LEACH, James

2000 Ethnography and the Meta-narratives of Modernity. *Current Anthropology*, 41, 2, 225–248.

FAUBION, James D.

2011 *An Anthropology of Ethics*. Cambridge, Cambridge University Press.

HOLMES, Douglas R.

2009 Economy of Words. *Cultural Anthropology*, 24, 3, 381–419.

HOLMES, Douglas R. – MARCUS, George E.

2005 Culture of Expertise and the management of Globalization: Toward the Re-Functioning of Ethnography. In: ONG, Aiwa – COLLIER, Stephen J. Malden (szerk.): *Global Assemblages. Technology, Politics, and Ethics as Anthropological Problems*. 235–252. Oxford – Victoria, Blackwell Publishing.

2008 Collaboration Today and the Re-Imagination of the Classic Scene of Fieldwork Encounter. *Collaborative Anthropologies*, 1, 81–101.

LEACH, James

2003 *Creative land. Place, Procreation on the Rai Coast of Papua New Guinea*. New York – Oxford, Berghahn Books.

MARCUS, George E.

1992 *Lives in Trust. The Fortunes of Dymastic Families in late Twentieth-Century America*. Boulder – San Francisco – Oxford, Westview Press.

MARCUS, George E. – MASCARENHAS, Fernando

2005 *Ocasão. The Marquis and the Anthropologists, a Collaboration*. Walnut Creek – Lanham – New York – Toronto – Oxford, Rowman Littlefield Publishers, Inc.

MIYAZAKI, Hirokazu

2013 *Arbitraging Japan. Dreams of Capitalism at the End of Finance.*
Berkeley – Los Angeles – London, University of California Press.

NOMBO, Peter – LEACH, James

2010 *Reite Plants: An Ethnobotanical Study in Tok Pisin and English.*
Canberra, Australian National University.

PRIGOGINE, Ilya – STENGERS, Isabelle

1985 *Order out of Chaos. Man's new dialogue with nature.* London,
Fontana.

SAFONOVA, Tatiana – SÁNTHA István

2011 *Az evenkik földjén. Kulturális kontaktusok a Bajkál-vidéken.* Buda-
pest, Balassi Kiadó.

ARCHÍV ANYAGOK

Oleg naplója

Oleg Napsugár-archívuma

István naplója

ISTVÁN SÁNTHA

THE HISTORY OF THE 'SUNSHINE' OBSCHINA THROUGH
THE CONTACTS BETWEEN ANTHROPOLOGISTS
AND REPRESENTATIVES OF THE INDIGENOUS ENTERPRISE

This paper describes the history (the existence and demise) of an East Siberian *obschina* (an indigenous economic enterprise) by providing a rich context of social, economic, business, political and ethical perspectives that emerged in course of an anthropological research conducted jointly with the Evenki owner of the enterprise. Besides being the head of the enterprise, this Evenki person acted as a mediator between his indigenous community and the state. The author of the article intends to shed light on the legal framework and everyday practices of the way an anthropologist and members of a minority group cooperate in Russia. He describes the egalitarian relationship that was established in the course of the last ten years between he (and his wife) and their indigenous colleague. Through this collaboration the author as an outsider could gain an inner perspective on ongoing processes of negotiations between indigenous leaders and the Russian state. This experimental paper wishes to broaden up the concept of anthropological fieldwork by involving the perspective of the indigenous co-anthropologist.